

After-LIFE plan

projektu:

**Ochrona i renaturyzacja mokradeł
obszaru Natura 2000 Puszcza Kampinoska**

<LIFE12 NAT/PL/000084>

**KAMPINOSKIE
BAGNA**

Spis treści

SYTUACJA WYJŚCIOWA I CELE PROJEKTU	3
PROCES WDRAŻANIA PROJEKTU	4
DZIAŁANIA NIEZBĘDNE PO ZAKOŃCZENIU PROJEKTU.....	7
Utrzymanie wyników projektu	7
Kontynuacja działań ochronnych.....	10
Ochrona Puszczy Kampinoskiej w dłuższej perspektywie czasu	11

Sytuacja wyjściowa i cele projektu

Głównym powodem, dla którego zaistniała potrzeba realizacji projektu „Kampinoskie Bagna”, był proces obniżania się poziomu wód podziemnych w Puszczy Kampinoskiej. W ciągu półwiecza po II wojnie światowej zwierciadło wód podziemnych obniżyło się o ok. 50 cm, co spowodowało degradację siedlisk mokradłowych tego terenu. Począwszy od lat 90-tych XX wieku, na skutek systematycznego wycofywania się rolnictwa z tego terenu, zaniechania działań spółek wodnych oraz zasiedlenia obszaru Puszczy przez bobra, proces obniżania się poziomu wód gruntowych został spowolniony, a potem zatrzymany i rozpoczął się powolny proces samoistnej renaturyzacji stosunków wodnych. Proces ten był jednak bardzo powolny i nie dawał szansy na szybką poprawę sytuacji.

Opisane wyżej procesy zostały szczegółowo zbadane w latach 2006–2010 w ramach projektu badawczego „Opracowanie metod odtworzenia pierwotnych warunków wodnych Kampinoskiego Parku Narodowego w celu powstrzymania degradacji przyrodniczej i poprawienia stanu bioróżnorodności”. Przebadano obieg wód powierzchniowych i podziemnych, dane historyczne dotyczące cieków i powodzi, szatę roślinną pasów bagiennych oraz uwarunkowania społeczne tego terenu. Efektem tego projektu było także sporządzenie propozycji szerokiego zakresu działań technicznych i nietechnicznych, które są niezbędne dla ochrony mokradeł Puszczy Kampinoskiej. Propozycje te stały się podstawą do przygotowania projektu „Kampinoskie Bagna”.

W 2012 roku przeprowadzono szereg spotkań ekspertów i samorządowców z tego terenu. W czasie tych spotkań, bazując na wynikach ww. projektu badawczego oraz na rekomendacjach samorządowców zdecydowano, że projekt obejmie tylko takie działania techniczne, które nie będą powodowały podnoszenia poziomu wód na gruntach prywatnych oraz te, które nie będą realizowane na głównych ciekach tego terenu. Przyjęto następujące cele szczegółowe projektu:

- trwała poprawa uwilgotnienia najcenniejszych fragmentów siedlisk wilgotnych Puszczy Kampinoskiej,
- zatrzymanie sukcesji wtórnej w fitocenozach nieleśnych związanych z siedliskami hydrogenicznymi - łąkach zmiennowilgotnych ze związku *Molinion* (6410) i łąkach świeżych ze związku *Arrhenatherion* (6510),
- zmniejszenie ilości konfliktów między interesami ochrony przyrody i społeczności lokalnych,
- wypracowanie modelowych rozwiązań dla gospodarki wodnej na terenach cennych przyrodniczo, w tym rozwiązań pozwalających na koegzystencję ochrony przyrody i działalności ludzi.

W swej ostatecznej postaci projekt przewidywał między innymi następujące działania:

- wykonanie numerycznego modelu terenu i udostępnienie go w Internecie,
- wykup 125 ha gruntów w gminach Brochów i Leszno,
- przekopanie 1000 m nowych kanałów doprowadzających wody z obecnie istniejących kanałów do naturalnych obniżzeń terenowych,
- wykonanie 6600 m grobli wzdłuż kanałów podstawowych w celu ograniczenia ich drenującego wpływu na mokradła,
- wykonanie 40 zastawek i progów piętrzących,
- modernizację grobli przeciwpowodziowej w m. Sadowa,
- likwidację 3,3 km rowów melioracyjnych,
- koszenie inicjujące 56 ha łąk,
- opracowanie planu zarządzania populacją bobra,
- opracowanie nowych pozwoleń wodno-prawnych dla jazów na kanale Łasica,
- przeprowadzenie monitoringu efektów hydrologicznych i przyrodniczych projektu,
- realizacja szeregu działań edukacyjnych i komunikacyjnych.

Projekt miał być realizowany przez konsorcjum w składzie:

REC Polska – główny beneficjent projektu odpowiedzialny za koordynację działań oraz komunikację

KPN – partner odpowiedzialny za wykupy gruntów

SGGW – partner odpowiedzialny za monitoring i numeryczny model terenu

ITP – partner odpowiedzialny za wykonanie projektów urządzeń hydrotechnicznych oraz uzyskanie stosownych pozwoleń administracyjnych

WZMiUW Warszawa – partner odpowiedzialny za wykonanie urządzeń hydrotechnicznych.

Proces wdrażania projektu

Realizacja projektu formalnie rozpoczęła się w lipcu 2013 roku. Pierwsze 10 miesięcy realizacji projektu zostało poświęconych na organizację działań, podpisywanie umów partnerskich i przeprowadzenie niezbędnych zmian administracyjnych. Z powodów formalnych niezbędna okazała się zmiana głównego beneficjenta projektu. Został nim KPN, który jako instytucja publiczna mógł łatwiej spełnić formalne wymagania Funduszu LIFE. Z projektu wycofał się

WZMiUW Warszawa (jego zadania przejął REC Polska), a na jego miejsce dołączył do projektu Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego, który wspierał projekt w kontaktach z samorządami oraz zorganizował konferencję podsumowującą.

W 2014 roku został wykonany numeryczny model terenu, rozpoczęło się projektowanie urządzeń hydrotechnicznych oraz przeprowadzono szereg działań komunikacyjnych, a także rozpoczęto wykup gruntów.

W 2015 roku zakończono prace związane z projektowaniem urządzeń hydrotechnicznych i rozpoczęto proces pozyskiwania pozwoleń administracyjnych. Przeprowadzono monitoring stanu zerowego oraz kontynuowano działania komunikacyjne. Przeprowadzono też pierwsze koszenia inicjujące. Projekt został laureatem konkursu „Polska Nagroda Innowacyjności”.

W roku 2016 uzyskano niezbędne pozwolenia administracyjne co pozwoliło przystąpić do budowy obiektów hydrotechnicznych na obszarze Wilcza Struga i Żurawiowe. Kontynuowano koszenia inicjujące, monitoring i działania komunikacyjne.

W 2017 roku podpisano z gminami puszczańskimi i z WZMiUW umowy partnerskie dotyczące sposobu funkcjonowania jazów na Łasicy oraz opracowano Strategię ochrony populacji bobra. Przeprowadzono też większość prac budowlanych na obszarach Wilcza Struga i Żurawiowe oraz rozpoczęto budowy na obszarach Dolna Łasica i Kanał Zaborowski. Niestety, począwszy od czerwca 2017 roku, na terenie Puszczy Kampinoskiej miały miejsce rekordowe opady, co spowodowało takie podniesienie się poziomu wód gruntowych, że niezbędne okazało się przerwanie działań budowlanych i przedłużenie projektu o 9 miesięcy, czyli do czerwca 2019 roku.

W 2018 roku zakończono prace hydrotechniczne na wszystkich obszarach projektu. Zakończono także koszenia inicjujące oraz przeprowadzono monitoring przyrodniczy dokumentujący stan przyrody po zakończeniu działań technicznych. Kontynuowano też działania komunikacyjne.

W 2019 roku, na podstawie obserwacji funkcjonowania wybudowanych obiektów hydrotechnicznych, wykonano prace dodatkowe na obszarze Dolna Łasica, które pozwoliły na zwiększenie efektów projektu, a także dokupiono dwie ostatnie działki w ramach wykupu gruntów. Przeprowadzono także szereg działań komunikacyjnych, w tym konferencję kończącą projekt.

Rezultaty projektu

W ramach projektu osiągnięto następujące rezultaty:

- Wybudowano 40 obiektów hydrotechnicznych, w tym:

- 3 zastawki,
- 6 progów stałych,
- 14 brodów z funkcją piętrzenia,
- 8 przepustów z podniesieniem grobli
- 3,8 km grobli,
- 227 m przekopów,

Zakres planowanych działań technicznych i działań zrealizowanych został zmodyfikowany podczas trwania projektu wskutek szczegółowych analiz sytuacji rzeczynowej na poszczególnych ciekach, w szczególności:

- część cieków uległa już samoistnej renaturyzacji, szczególnie w miejscach zasiedlonych przez bobry (stąd rezygnacja z zasypywania rowów),
  - do części planowanych obiektów nie było możliwości dojazdu (głównie na Wilczej Strudze),
  - skrócono długość ogroblowania Dolnej Łasicy ze względu na relatywnie małą korzyść z ogroblowania z dala od jazu i koszty przyrodnicze budowy grobli w terenie podmokłym.
-
- wykonano koszenie inicjujące na 60,81 ha gruntów,
  - wykupiono 144,53 ha gruntów,
  - podpisano porozumienia pomiędzy KPN, gminami i WZMiUW (obecnie Wody Polskie) w sprawie użytkowania jazów,
  - sporządzono strategię ochrony bobra,
  - wykonano monitoring hydrologiczny, przyrodniczy i społeczny,
  - przeprowadzono serię działań komunikacyjnych na poziomie lokalnym,
  - Wykonano After-LIFE Plan wraz z wizją ochrony Puszczy Kampinoskiej w długiej perspektywie czasowej.

Projekt zrealizował założone cele i doprowadził do osiągnięcia założonych rezultatów. Wykonano wszystkie przewidziane działania (z uwzględnieniem modyfikacji). Projekt przyczynił się także do znacznego zwiększenia wiedzy o hydrologii tego obszaru. Szczególne znaczenie ma tu pozyskanie numerycznego modelu terenu, zebranie szerokich danych o

stanach i przepływach wód poszczególnych kanałów oraz praktyczne doświadczenia z projektowania, budowy i funkcjonowania obiektów małej retencji. Co ważne, realizacja projektu nie spowodowała konfliktów ze społecznościami lokalnymi, a pogłębione kontakty z mieszkańcami i samorządami pozwalają myśleć nad kontynuacją współpracy. Ta zdobyta wiedza oraz doświadczenie są dobrym punktem wyjścia do planowania kolejnych działań zmierzających do ochrony mokradeł Puszczy Kampinoskiej.

Działania niezbędne po zakończeniu projektu

Utrzymanie wyników projektu

Działania techniczne

Wykonane działania techniczne mają zasadniczo charakter bezobsługowy. Progi, brody, przepusty i groble nie wymagają bieżącej obsługi. Niezbędna jest natomiast okresowa kontrola ich stanu technicznego i ich remont w razie stwierdzonych uszkodzeń. Wszystkie urządzenia hydrotechniczne, które powstały w ramach projektu objęte są 5-cio letnią gwarancją udzieloną przez firmy budujące te obiekty. W przypadku zastawek dodatkową czynnością jest usuwanie szandorów w okresie ekstremalnie wysokich stanów wód, zagrażających okolicznym zabudowaniom.

Instytucja odpowiedzialna: KPN

Częstotliwość kontroli: w przypadku przepustów z klapą zwrotną 3 razy w roku, w przypadku pozostałych urządzeń: raz na rok.

Częstotliwość remontów: w zależności od potrzeb

Finansowanie: środki własne KPN, gwarancja

Koszenia inicjujące

Wykoszone powierzchnie wymagają kontynuacji koszenia co roku lub co 2 lata. KPN planuje wydzierżawienie tych gruntów, przy czym wymogiem względem dzierżawcy będzie realizacja planu koszeń przygotowanych przez KPN.

Instytucja odpowiedzialna: KPN

Wymagana częstotliwość: raz na 1-2 lata

Finansowanie: bez kosztów Beneficjenta i Partnerów

Plan Zarządzania populacją bobra

Opracowany plan zarządzania populacją bobra będzie nadal wykorzystywany przez dyrekcję KPN do ochrony tego gatunku. Prowadzony będzie monitoring liczebności tego gatunku oraz przyrodniczych i hydrologicznych skutków jego bytności.

Instytucja odpowiedzialna: KPN

Finansowanie: środki na wypłatę odszkodowań będą pochodziły ze środków własnych KPN lub ze środków Ministerstwa Środowiska, w zależności od obowiązującego prawa dotyczącego gatunków chronionych.

Porozumienia w sprawie jazów

Wypracowane porozumienia w sprawie gospodarowania jazami będą obowiązywały nadal po zakończeniu projektu. KPN będzie dokładał starań, by zapisane w nim postanowienia były realizowane i były wykorzystywane do ochrony mokradeł Puszczy Kampinoskiej. Szczególna uwaga będzie położona na możliwie wczesny termin piętrzeń po zimie.

Instytucja odpowiedzialna: KPN, Wody Polskie (do potwierdzenia)

Finansowanie: bez kosztów Beneficjenta i Partnerów (koszty utrzymania jazów leżą po stronie Wód Polskich)

Wykupy

Zapisy w księgach wieczystych dotyczące wykupionych działek stanowią zabezpieczenie, że teren ten będzie wykorzystywany w celu ochrony przyrody. Wyżej położone łąki będą koszone w ramach dzierżaw, a występujące w obniżeniach terenu turzycowiska będą utrzymane dzięki lepszemu nawodnieniu tych terenów.

Monitoring

W Kampinoskim Parku Narodowym zostanie rozbudowana sieć monitoringu wód w celu uzyskania danych o efektywności urządzeń hydrotechnicznych zbudowanych w ramach projektu. Dodatkowo zostaną poczynione starania w celu zainicjowania szczegółowych badań hydrologicznych wybranych obszarów w ramach prac magisterskich i doktorskich realizowanych przez warszawskie uczelnie.

Instytucja odpowiedzialna: KPN, SGGW

Finansowanie: koszty piezometrów i ich odczytu będą pokryte ze środków własnych KPN i SGGW

Komunikacja społeczna

Działania te pomogą utrzymać wytworzony podczas projektu potencjał do dobrej współpracy, będącej kluczowym warunkiem realizacji nawet tak ambitnych projektów jak Kampinoskie Bagna bez wzbudzania niepokojów społecznych.

1. Współpraca z samorządami

Kontakt z przedstawicielami samorządów lokalnych będzie odbywać się regularnie, optymalnie w postaci spotkań indywidualnych w gminach, jak również na konferencjach i sympozjach organizowanych przez KPN, na które przedstawiciele gmin będą zapraszani. Konsultowane będą dokumenty planistyczne dotyczące zagospodarowania przestrzennego gmin. Ważne jest także uwzględnienie współpracy z samorządami przy aplikowaniu o środki w ramach większych grantów. Wzorem praktyki realizowanej w projekcie Kampinoskie Bagna, prowadzona będzie konsultacja takich projektów z samorządami oraz uwzględnienie ich potrzeb, w zakresie, w jakim jest to możliwe (wybór powierzchni objętych działaniami, wykupami, uwzględnienie udziału społeczności lokalnych).

2. Bieżący kontakt z lokalnymi społecznościami

Działania ochronne, które mogą mieć znaczenie i być zauważone przez mieszkańców Puszczy, będą im przedstawiane i wyjaśniane przed przystąpieniem do ich realizacji, w sposób jak najbardziej bezpośredni (spotkania informacyjne we wsiach, w tym indywidualne). W przypadku grantów zewnętrznych, w harmonogramach projektów uwzględniane będą spotkania z mieszkańcami, w szczególności tam, gdzie realizacja projektu może wzbudzić niepokoje społeczne. W przypadku grantów edukacyjnych wskazane jest uwzględnianie w nich mieszkańców Puszczy, tj. zajęć dla dzieci, wycieczek, przejść nowymi ścieżkami edukacyjnymi, przekazywanie nowych materiałów edukacyjnych sołtysom i innym aktywistom i liderom lokalnym. Ważne jest włączanie mieszkańców i zapraszanie ich do udziału również w realizacji projektów, np. koszeń czy monitoringu.

3. Informowanie o efektach projektu

Materiały edukacyjne i promocyjne powstałe w ramach projektu zostaną po jego zakończeniu przekazane Kampinoskiemu Parkowi Narodowemu. Dotyczy to: strony internetowej projektu, makiety funkcjonalnej i innych elementów wyposażenia stoiska

piknikowego, pozostałych ulotek i gadżetów - będą one narzędziem sprzyjającym informowaniu o efektach projektu. Na stronie internetowej projektu zamieszczone i dostępne po jego zakończeniu będą opracowania dokumentujące wyniki prac badawczych przeprowadzonych podczas jego trwania: numeryczne mapy wysokości i pokrycia terenu, wyniki badań ankietowych i analizy wpływu społeczno-gospodarczego, jak również wyniki monitoringu.

4. Kontakty z mediami

Utrzymane zostaną kontakty z mediami lokalnymi. Zainteresowani dziennikarze śledzą na bieżąco zawartość strony internetowej KPN, na której zamieszczane są informacje o działalności parku, jednak w przypadku większych wydarzeń rozsyłane będą informacje prasowe do pozostałych mediów znajdujących się na liście kontaktów powstałej podczas projektu.

Institucja odpowiedzialna: KPN

Finansowanie: środki własne KPN w ramach kosztów bieżącej działalności

Wykorzystanie środków trwałych zakupionych w projekcie

Zakupiony sprzęt po zakończeniu projektu zostanie w zasobach Partnerów i Beneficjenta i będzie służył celom ochrony przyrody.

Kontynuacja działań ochronnych

Projekt nie rozwiązał wszystkich problemów obszarów mokradłowych Puszczy Kampinoskiej, nie wyczerpał także wszystkich działań z zakresu renaturyzacji, jakie można zrealizować na tym terenie. Prace zaplanowane były tam, gdzie w danym momencie ich realizacja była możliwa ze względów społecznych i gdzie istniejąca wówczas wiedza pozwalała na realizację działań technicznych bez obawy o naruszenie interesów społecznych lub spowodowanie pogorszenia cennych siedlisk charakteryzujących się mniejszym zapotrzebowaniem na wodę. Był on efektem kompromisu pomiędzy interesami przyrody i działalności ludzi. Pomyślany był zatem jako pierwszy etap prac renaturyzacyjnych, które mogłyby być kontynuowane, jeśli by podczas jego realizacji udało się stworzyć warunki do dalszych działań. Jednocześnie, jeśli trudności społeczne bądź techniczne podczas jego realizacji okazałyby się nie do pokonania, jego efekty są również wymierne i długotrwanie pozytywne. W chwili obecnej widać, iż dobra wola samorządów, ugruntowana współpraca partnerów i kontakty nawiązane w instytucjach zaangażowanych w realizację projektu Kampinoskie Bagna stanowią doskonały potencjał do

realizacji ambitniejszych przedsięwzięć, zmierzających do jeszcze większego unaturalnienia tego terenu. W szczególności, w ramach takiego projektu powinny zostać uwzględnione:

- piętrzenie wody na głównych kanałach odwadniających Puszcę Kampinoską,
- działania zwiększające lokalną retencję terenową, tj. kontynuacja przekierowywania wody do istniejących bądź nowych obniżeń terenowych,
- działania zmierzające do odtworzenia pierwotnych warunków przyrodniczych, np. poprzez remeandryzację części cieków.

Istotna w takim projekcie byłyby także kontynuacja dobrej komunikacji z mieszkańcami i samorządami, wykup gruntów, niezbędne prace projektowe i monitoring, wykorzystujące dobre praktyki wypracowane w niniejszym projekcie.

Wnioski o dofinansowanie ww. działań były zgłoszone w latach 2017 i 2018 do naborów w ramach programu LIFE Nature, nie uzyskały jednak wystarczającej liczby punktów niezbędnych do uwzględnienia na liście projektów dotowanych. Mając na uwadze potrzeby obszaru, a także duże szanse na skuteczną realizację kolejnego etapu działań dzięki wykorzystaniu potencjału zbudowanego w niniejszym projekcie, wskazane jest podejmowanie kolejnych prób pozyskania środków na ich sfinansowanie. W roku 2019 przedłożono do programu LIFE Nature w fiszce projektową uwzględniającą uwagi zawarte w recenzjach poprzednich wniosków.

Ochrona Puszczy Kampinoskiej w dłuższej perspektywie czasu

Kierunki dalszych działań niezbędnych dla ochrony przyrody na obszarze projektu były przedmiotem zrealizowanych w ramach projektu konsultacji ze środowiskiem naukowym, których efektem jest „Wizja ochrony Puszczy Kampinoskiej w okresie 100 lat” (załącznik nr 1). Potrzeba stworzenia takiego opracowania wynikała z braku długofalowych dokumentów planistycznych dla tego obszaru, co przekładało się na trudności z podejmowaniem bieżących decyzji dotyczących poszczególnych obszarów (dotyczących m.in. wysokości piętrzenia, decyzji odnośnie możliwości jej regulacji - retencja przy pomocy progów stałych czy jazów/zastawek - zalesianie czy sukcesja naturalna, priorytetyzacja obszarów do wykupu, itp.). Dokument powstał metodą partycypacyjną, a jego zapisy są efektem dwudniowych warsztatów, w których wzięli udział naukowcy prowadzący długoletnie prace badawcze na terenie Puszczy, jak również pracownicy Kampinoskiego Parku Narodowego.

Ze względu na zróżnicowanie wartości przyrodniczej, celów, uwarunkowań i potrzeb ochrony przyrody obszar Puszczy Kampinoskiej i jej najbliższego sąsiedztwa podzielono na trzy zasadnicze strefy. W obrębie każdej z nich wyróżniono obszary funkcjonalne oraz określono

zakres udostępniania. Dla stref zaproponowano preferowane modele i sposoby ochrony przyrody. Wyróżnione strefy to:

1. strefa ochrony procesów naturalnych/ochrony biernej

- a) obszary dzikości o limitowanym udostępnianiu
- b) obszary udostępniania dla ekoturystyki

2. strefa ochrony czynnej:

- a) obszary udostępniania dla ekoturystyki
- b) obszary edukacji i rekreacji

3. strefa zrównoważonego rozwoju/otuliny

- a) obszary kluczowe dla migracji
- b) obszary istotne dla ochrony przyrody puszczy
- c) obszary o wysokiej wartości przyrodniczej – korekta granic KPN
- d) obszary zrównoważonej gospodarki.

W perspektywie wieku przewidziano m.in. znaczną naturalizację obszaru dzięki dopuszczeniu całkowicie naturalnego funkcjonowania ok. 50% obecnej powierzchni Puszczy (głównie w jej zachodniej części), w tym.:

- podniesienie poziomu wód na obszarach bagiennych i w zachodniej części obszaru,
- zachodzenie wyłącznie naturalnych procesów w części ekosystemów leśnych oraz zwiększenie ich powierzchni,
- poprawę łączności ekologicznej Puszczy z innymi obszarami cennymi przyrodniczo dzięki objęciu ochroną korytarzy ekologicznych.

„Wizja ochrony Puszczy Kampinoskiej w okresie 100 lat” znajduje się w Załączniku nr 1.

Podsumowanie

Urządzenia hydrotechniczne wybudowane w ramach projektu nie wymagają znacznych nakładów na ich utrzymanie i są objęte 5-letnią gwarancją wykonawcy. Monitoring ich funkcjonowania, jak również odczyty urządzeń pomiarowych (diverów, piezometrów) i monitoring przyrodniczy obszarów projektu będzie prowadził Kampinoski Park Narodowy. Będzie on także kontynuował współpracę z samorządami i mieszkańcami. Wyniki prac badawczych oraz sprzęt zakupiony podczas trwania projektu będą służyły podtrzymywaniu

jego efektów, jak również kolejnym przedsięwzięciom związanym z ochroną przyrody, podejmowanym przez Partnerów i Beneficjenta. Grunty wykupione w ramach projektu będą służyły ochronie przyrody.